

מנחות מב ע"ב

אמר ליה אב"י לרב שמואל בר רב יהודה הא תכילתא הכי צבעיתו לה אמר ליה מייתין דם חלזון וסמנין ורמינן להו ביורה [ומרתחין ליה] ושקלינא פורתא בביעתא וטעמינן להו באודרא ושדינן ליה להווא ביעתא וקלינן ליה לאודרא שמע מינה תלת שמע מינה טעימה פסולה ושמע מינה דבעין צביעה לשמה ושמע מינה טעימה פסולה היינו טעימה פסולה היינו צביעה לשמה אמר רב אשי מה טעם קאמר מה טעם טעימה פסולה משום דבעין צביעה לשמה כתנאי טעימה פסולה משום שנאמר (שמות כח, לא) כליל תכלת דברי ר' חנינא בן גמליאל רבי יוחנן בן דהבאי אומר אפילו מראה שני שבה כשר משום שנאמר (ויקרא יד, ד) ושני תולעת

רש"י על האתר ד"ה משום

משום שנאמר כליל תכלת - כל תכלת בעין (כליל) שיהא כל עיקר מראה החלזון בצמר שלא יהא דבר אחר צבוע בה מתחילתה:

תוספות ד"ה משום

משום שנאמר כליל תכלת. פי' בקונטרס שלא יהא דבר אחר צבוע בה מתחילה ואפילו צמר והוא שקרוי מראה שני שבה משמע דאם צבע בה שני פעמים זה אחר זה פסול אפילו לשמו ולעיל משמע דלא פסלי' אלא טעימה משום דהוא שלא לשמה ומשמע דלא מייתי תנאי אלא מטעמה פסולה אבל לכ"ע הטעימה כדלעיל א"כ לא אתיא כחד תנא מילתא דהקונטרס לכך צ"ל דאפילו מאה פעמים לשמו משמע דכשר דהא כליל תכלת קרינן ביה אבל כשטעם הרי יש צבע שאינו ראוי לתכלת ולכך קרוי מראה שני ואע"ג דהאי קרא בבגדי כהונה כתיב ילפינן תכלת מבגדי כהונה ופ' בא לו (יומא דף עב.) דריש ליה לדרשא אחרינא:

רמב"ם הלכות ציצית פ"ב הל' ב-ג

פי' צד צובעין תכלת של ציצית. לוקחין הצמר ושורין אותו בסיד ואחר כך מכבסין אותו עד שיהיה נקי ומרתיחים אותו באהל ואכילא בו כדרך שהצבעין עושין כדי שיקלט את העין. ואחר כך מביאין דם חלזון והוא דג שדומה עינו לעין התכלת ודמו שחור כדיו. ובג' המלח הוא מצוי. ונותנין את הדם ליוורה ונותנין עמו סממנין כמו הקמוניא וכיוצא בהן כדרך שהצבעין עושין ומרתיחין אותו ונותנין בו הצמר עד שיעשה כעין רקיע. וזו היא התכלת של ציצית:

התכלת של ציצית צריכה צביעה לשמה. ואם צבעה שלא לשמה פסולה. והיוורה שיש בה הצבע אם צבע בה מעט צמר לבדקו אם הוא יפה אם לא נפסלה היוורה כלה. אלא פי' צד יעשה. לוקח הצבע מן היוורה בכלי קטן ומניח בו צמר שבדק בו ושורף את שבדק שהרי נצבע לבדיקה. ושורף הצבע שבכלי שבדק בו שהרי טעמו ופסלו. וצובע התכלת בשאר הצבע שלא נפגם::

הרשב"א

מנחות

חידושי

עיקר מראה יפה כמו החלון והרי דלא אלאמי הדבר שנלכד תחלה לא היה נטול ממראה הכבד יותר ממה שיעול האמר הנכבד ולא היה ממעט כי אם כמות המים לא היה בכאן קפידא יותר מאם נטול ממנו בביעחא אבל מפני שאפשר שנטול עיקר של מראה הכבד והנשאר אחריו לא יקן כבד יפה כל כך לפיכך אמרו דעמימה פסלה :

ושני תולעת משמע שני אפי' מראה שני של זבורית קרי תולעת וסי' לתכלת דכח' נמי בהסחא קרא ל"ה ר"ל דאחוקס להדי' ומראה דגרסי' ושני תולעת דדריש ליה לשון שני ולא גרסי' תולעת שני משום דשני שם הכון ואין לדרשו לשון שני אבל ושני תולעת נשא שני משמעות ושני ר"ל שני גזון שהוא שני ומלכד תכלת :

דף מ"ג ע"א **מן** הסדיוט פסולה דשחא הוא כבד ושלח לשם נעשית ל"ה וקשיא נמה לריך לטעם זה אלא משום דשחא קלא חלין הוא וי"ל דר"ל אפי' בדבוקה וממלאה תכלת אפי' פסולה משום דלא נעשית לשמה : **ומשני** כי משני מכסות לילה לכסות יום פי' דשני עלייתו מלוייתו היו לו א' ליום וא' בלילה ל"ה ולריך לומר דאחוקס שלכסה היה מתעטף בה כל הלילה שהרי אם היה מניחה כשהלך לישן כשהיה מתעטפה קדם היום היה לו לבדך עליה כיון דלילה זמן לילות :

אך שחא נטול לומר דר"ל דלא היה מתעטף בכסות לילה כשקם מתעטפו בלילה עד היום שהיה מתעטף בכסות יום ומבדך עליו והיינו מאי דקאמר מכסות יום לכסות לילה דר"ל דהיום ממתין מלבדך עד (קודם) היום עד שישנה כסות לילה לכסות יום או שחא נטול לפרש דר"ל דגם בלילה היה מבדך על כסות לילה כשקם באשמורת קודם היום אלא דקאמר דכשהיה פושטו בבקר ומתעטף בעליות של יום שהיה מבדך על של היום והיינו מאי דקאמר כי משני מכסות לילה לכסות יום דר"ל דאפי' שבדך בלילה כשקם באשמורת קודם היום על של לילה אפי' כי היום שני מכסות לילה לכסות יום היה מבדך על אותו של יום :

ורבנן האי אשר תכסה מאי עביד פי' רבנן דאין לאו דלילה זמן לילות דהויא מלות עשה שלא הזמן גרמא דנשים חייבות אשר תכסה מאי עביד ליה ל"ה ר"ל דכיון דלא דרשי ליה פרט לכסות לילה איב לא אצטרך אשר תכסה בה לרבות כסות סומא דקוקא לר"ש דמפטר כסות לילה מוראיתו אותו אצטרך אשר תכסה בה לרבות כסות סומא דלא נמצאה מוראיתו כמו כסות לילה אלא גרבוה מפני שישנו בראיה אלא אחרים אבל לרבנן דלא ממצעי מוראיתו כסות לילה כ"ש דלא אצטרך רבוי לרבות כסות סומא שהרי מדכסות לילה שאינו בראיה אלא אחרים מחייבי ליה כ"ש כסות סומא שישנו בראיה אלא אחרים ואיב אשר תכסה דמשקי לה ר"ש לרבות כסות סומא מאי עביד ליה רבנן כיון דלא אצטרך לא להבי :

דף

דלריכה ברכה דכל מלך שפסולה בטוחי ים לבדך והרי אסיקא דלא הוא הפילין קשיא ליה דאפי' דפסולין בטוחי אינם לריכ' ברכה איב לא קשה דרב אדרב דלעולם נטול לומר דרב סבר דאפי' דפסולה בטוחי דאינה לריכה ברכה דלא קשי דרב אדרב דקאמר רב חסדא ואם נבוא לומר דמאי רב חסדא דהוא רמי דרב אדרב הוא סבר דרב הוא סבר דמפסולה בטוחי דלריכה ברכה ואיב הוא אומר דרב אומר דלריכה ברכה ופליגא לרב נחמן דאמר דרב אמה דאינה לריכה ברכה ואיב קשיא דאך לימא דפליגי בהא משום דרב חסדא סבר תובת עליה והלא רב חסדא לא היה אומר טעמא דלריכה ברכה משום תובת עליה היא אלא משום דפסולה בטוחי :

וי"ל דהיינו שחא לתוך ולומר דמאי דהוא אומר רב חסדא דרב סבר דלריכה ברכה משום דקאמר דהוא פסולה בטוחי אינו טעמא דכל מלך שפסולה בטוחי לריכה ברכה שהרי איבא הפילין וליכא להאי טעמא משום דהפילין או קשיא ליה אלא ר"ל מדרב סבר דפסולה בטוחי אלא סבר דתובת עליה היא דאי תובת גברא היא אמאי תפסל עשייתו בטוחי הרי אין בעשיה קדושה שחפסל בטוחי כמו הפילין דים קדושה בכחיתו ולכן אמרין דכל שאינו בקשירה אינו בכחיתו אבל בלילות לא שייך לומר הכי דכל שאינו בעטיפת לילות אינו בעשיה שהרי אין בה קדושה והוא כמו סוכה דסוכה טוחים כשרה ולא אמרין כל שאינו בלילות אינו בעשיה ומפני מה פסול ליה בטוחי ש"מ דטעמא הוי משום דתובת עליה היא הילכך פסול דתובת לאו בר קיום מלות לילות היא והילכך הוא פריך דמפסל לה בטוחי דאלמא סבר דתובת עליה היא וכיון דתובת עליה איב לריכה ברכה :

ע"כ מה טעם קאמר ואיב לפי האי מסקנא לא שחפ"י מינה חלת משום דהכי תרתי דבעין דלכבד לשח"י [ועמימה פסולה חלה] חשיב להו ואי נמי אפי' דמחלה טעמא מינה הואיל ושני דברים הם תרתי חשיב להו : **מעמימה** פסולה משום שנאמר כליל פי' דבעין שיחא כל עיקר מראה החלון בלמך שלא יבא דבר אחר כבד מחלה ל"ה :

וקשיא דאיב כי שקלין מינה פורתא בביעחא כמו ק לא הוי כליל דהא לא היה כל עיקר מראה החלון בלמך שהרי חסרוהו מאי דשקלי מינה ומה לי אם מחסרי אותו על ידי לביעה שיכבדו דבר קודם ללמך ומה לי אם חסרוהו על ידי שנעלו ממנו :

י"ל דלא דמי משום דאם נטלו ממנו בביעחא וחסרוהו מ"מ מה שנשאר ביומה ים בו כבד החלון כפי מה שנתן החלון בכל חלקי המים ואין לא בעינן שיחא כל החלון בלמך שחפ"י בו שהרי האמר אינו קולט כל המים שביומה ויטול ליעול ממנו קצת ולהסיר קצת אלא בעי' שלא יכבד בו דבר קודם מפני שהראשון שזכרנו בו נטול עיקר מלוי החלון ומה שנשאר הוא דיסה ממנו ואין לו

ר' גרשון חנוך העניך ליינר מראדזין: פתיל תכלת

עו

פתיל תכלת

דרש"י ז"ל מפרש טעמה פסלה דשמע מינה הראשון כפי פירושו בדרך הראשון, והבנת המעתיק שסביב פי' הדי"ף צ"ע:

אכן מה שפירש"י ז"ל עוד בלשון הברייתא משום שנאמר כליל תכלת, כל תכלת בעיני כליל שיהא כל עיקר מראה החלוקן כאמר וכו', אינו מוכן כלל, דמלשון זה משמע דלא קאי למיפסל מצד חסרון כוונה לשמה אלא מצד חסרון ממשות מראה הצבע דכליל תכלת, משמע ליה שיהא כל עיקר מראה החלוקן בצמר, וכשדבר אחר צבוע בה מחללה נחלשה כח הצבע, וכשצבוע בה פעם שניה לא הוי כל עיקר מראה החלוקן בצמר. וכפי זה לא שייך כלל לחלק בין צבע בה פעם ראשונה לשם נסיון לבין צבע בה פעם שנייה לשם נסיון דבין כך ובין כך כיון שאבד בה פעם אחת נחלש כח הצבע, דאטו צביעה לשם נסיון מחליש יותר כח הצבע מצביעה דלשם מצוה. וא"כ תמוה טובא, חדא כמו שהקשו התוס' ז"ל דלא הוי הך מילתא דשמע מינה כחד מהנך תנאי, דהא לרבי חנינא בן גמליאל אפילו שצבע בה פעם ראשונה לשמה פסלה מלצבוע בה פעם שנייה, ולרבי יוחנן בן דהבאי אסור דבכלהו גווני מכשירי אפילו צבע בה פעם ראשונה לנסיון, ואין ענין כלל הך מילתא דנאצי דברייתא למלתא דהנך תנאי שמוע מינה, ומאי כחנאי דקאמר. ועוד קשיא לן, דדברי רש"י ז"ל סתרי אהודי בתוך כדי דיבור, דרש"י דברייתא טעמה פסולה, מפרש לה, אם צבע נסיון ביורה פוסל אח כל היורה, משמע דוקא טעמה לשם נסיון הוא דפוסל, הא טעמה דמצוה שפיר דמי, ובטעמא דיהיב ברייתא משום שנאמר כליל תכלת כפי פירש"י ז"ל, הוי טעמא למיפסל, אפילו היכא דצביעה וראשונה הייתה טעמה דמצוה:

גם בעיקר הדבר מה דהסביר לה רש"י ז"ל, דכשדבר אחר צבוע בה מחללה נחלש כוח, ולא הויא שוב כל עיקר מראה החלוקן, איך הסביר מוכנת כלל. ובשלמא אי תכלת הוי בעיא שיעורא, שפיר היה שייך לומר דצמר הנצבע ראשון קולט ומורש אליו תכלת ואיפוזית לה שיעורא, אבל הוי תכלת לא בעיא שיעורא, וא"כ אמאי לא הוי בכל פעם כל זמן שכוול לצבוע בה כליל תכלת, והגם שיש לומר דבצביעה ראשונה מושר וקולט כל עיקר שורש מראה התכלת ושוב לא הוי בהצבע עיקר שורש מראה התכלת. ובמודעה לי שכן ביאר בחי' מנחות הנדפס מחדש המיוחס להרשב"א ז"ל, אכן באמת כפי הנראה לעין הוא דבר מתמיה לומר כן, דהגם דטבע הצבע החזמה ונארימק קיפ בל"א שכתבוהו צמר בהיורה קולט ומורש אליו כל הצבע, והמים שביורה נשארים מים פשוטים, וצביעת התכלת הייתה צבע חמה כדאמרן. ורמזין לזה ביורה ומרחיזין ליה, מיהו היה גם בצבע חמה נראה בחוש שאינו מורש וקולט הצבע בפעם הראשונה, ואפילו בפעם שנייה ושלישית צובעת

פתיל תכלת

עו

במראה יפה וחזקה ככפכם ראשונה, ולא הוכחה מראיה כלל, ואיך שייך לומר דלא הוי כליל תכלת:

וע"ז בן נראה, דבקושטא ברייתא זו טעמה פסלה כוללת בפירושה תרי אנפי. חדא, דבמה דטעמה פגם בכוונה, וחדא, דבמה דטעמה פגם בעצם מראיה. מיהו הא כדאיתא והא כדאיתא, האי דטעמה פסלה משמע דבמה דטעמה פגם בכוונה, הוא מיד בפגם ראשונה דטעמה לנסיון. והאי דטעמה פסלה מטעם דפגם בעצם מראיה, היינו דטעמה כל כך הורבה עד שנפגם והוכחה מראיה. וזה הוא ביאור לטעמה אלא שטעמה כל כך הורבה עד שפגמה והוכחה מראיה, משום שנאמר כליל תכלת, דמשמע שתהיה בכל כוונה לשמה כלי תערובות כוונה שניה, ושתהיה בכל עיקר מראיה, אבל כל שעירב בה כוונה שניה, או שפגם מראיה והוכחה ועמדה במראה שניה מעיקר מראיה, לא קרינן בה כליל תכלת ופסלה, דרבי רבי חנינא בן גמליאל. רבי יוחנן בן דהבאי אומר, אפילו מראה שניה שבה כשר, כלומר כל שהטעמה הייתה לשמה, הגם שהייתה בתערובות כוונה שניה דלנסיון, ואפילו טעמה כל כך עד שפגם עצם מראיה והוכחה ועמדה במדרגת מראה שניה מעיקר מראיה, כשרה, משום שנאמר ושני תולעת, משמע שני ומשמע שני, לומר הן בתערובות שני כוונות לשמה ושלל לשמו, והן שהוכחה מראיה ותעשיית שני לעיקר מראיה, כהא דתנן (נבנים ט"א מ"א) בהרת עזה כשגל שניה לה כסיר הדיכל יעירש כשרה:

וה"פ מה שנתבאר, בטעמה דלשמה לחודא ולא פגם עצם מראיה כולי עלמא לא פליגי דכשרה, ובפגם עצם מראיה למטה ממראה שניה מעיקר מראיה כולי עלמא לא פליגי דפסלה, ובטעמה דלנסיון לחודא, אע"ז דלא הוכחה מראיה פגם עצם מראיה, או בפגם עצם מראיה ועמדה במדרגת מראה שניה מעיקר מראיה, לרבי חנינא בן גמליאל פסלה משום דלא קרינן ביה כליל תכלת, ולרבי יוחנן בן דהבאי כשרה, והיינו דלבתר דמסיק בסוגיין מה טעם לאמר, מה טעם טעמה פסלה, משום דבעינן צביעה לשמה, כדאמרן. דאשמועינן דאפילו כי איכיון נמי בהטעמה לשמה, כיון דאיכיון ג"כ לנסיון פסלה קאמר עלה כחנאי, ושמעתינן אחאי כרבי חנינא בן גמליאל, דאלו לרבי יוחנן בן דהבאי כשרה:

ובזה יצא לנו כאור נוגה, לבאר ברייתא דתורת כהנים פ' מצורע (פ"א ברייתא ד" טו) ושני יכול פיקס תלמוד לומר תולעת אי תולעת יכול אחד מן הצבעים תלמוד לומר ושני הוא כיצור זו חזרית טובה, יוחנן בן דהבאי אומר ושני תולעת שני שבתולעת, ומזין שאם טעמה פסלה תלמוד לומר ושני תולעת ע"כ, וביאור ברייתא

במדבר רבה, 4:13

ועוד בארון נאמר בו: כליל תכלת, מה שלא נאמר בכלם כליל תכלת, למה, שהוא חשוב מכל כלי המשכן. רבי שמעון אומר (משנה אבות ד-יג): שלשה כתרים הם, כתר תורה, וכתר כהנה, וכתר מלכות, וכתר שם טוב עולה על גביהן. מעשה הארון כנגד בעלי תורה, שהם ספונים, שלכך כתב: מלמעלה, שכל הזוכה לתורה קאלו זוכה למלכות וכהנה, וכן הוא אומר (משלי ח, טו): בי מלכים ימלכו וגו'.

תרגום יונתן, שמות 15:18

ה' ימלה לעלם ועד (שמות טו:יח): איתנו ניתן כליל דרבו בריש פרוקן דהוא מעביר ולא עבר דהוא מחליף ולא חליף דדיליה הוא כליל מלכותא והוא מלך מלכין בעלמא הדין ודיליה הוא מלכותא לעלמא דאתי ודיליה היא והוא לעלמי עלמין